

**TURKISTON SSSRDA BOSHQARUV TIZIMINI
SHAKILLANISHI 1918-1924 YILLAR**

Abdullayev Yo'ldosh Olimboyevich

Anontatsiya: Ushbu Turkiston SSSRda boshqaruv tizimini shakillanishi 1918-1924 yillarda Turkistondagi siyosiy harakat haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'z: SSSR, Turkiston, Rossiya, Imperiya, Qo'qon, Toshkent, Xalq, Sho'ro, Qizil armiya.

1917-yilning fevral va oktyabr inqiloblari Rossiya imperiyasini tubdan o'zgartirdi. Bu o'zgarishlar Markaziy Osiyodagi Turkiston o'lkasiga ham o'z ta'sirini ko'rsatdi. Turkiston o'lkasida siyosiy va ijtimoiy hayotning yangi asoslarda shakllanishi 1918-1924-yillarda Sovet hokimiyatining o'rnatilishi va mustahkamlanishi bilan bog'liq bo'ldi. Ushbu davr Turkiston Avtonom Sovet Sotsialistik Respublikasi (ASSR) boshqaruv tizimini shakllantirishda muhim bosqichni tashkil etdi.

1917-yil oktabridan keyin Turkistonda vaziyat

- Rossiyadagi Oktyabr to'ntarishi hamda uning Turkiston o'lkasiga ta'siri. 1917-yil avgust oxiri – sentyabr boshlarida bolsheviklar Petrograd va Moskva Sovetlarida ko'pchilikni egalladi hamda hokimiyatni bosib olish uchun qurolli to'ntarishga tayyorgarlik ko'rdi. 24-oktyabrdan 25-oktyabrga o'tar kechasi qurollangan ishchilar, Petrograd garnizonining soldatlari va Bol-tiq flotining matroslari Qishki saroyga bostirib kirdi va majlis o'tkazayotgan Muvaqqat hukumat a'zolarini qamoqqa oldi. Petrogradda ochilgan Butunros-siya Sovetlarining II syezdida bolsheviklar dastlab so'l eserlar bilan hamkorlikda Muvaqqat hukumat ag'darilganligini qo'llab-quvvatlab, Tinchlik va yer to'g'risida dekretlar e'lon qildilar

Vladimir Ilich Ulyanov (Lenin) boshchiligidagi hukumat – Xalq Komissarlari Soveti (XKS)ni tuzdilar. Bolsheviklar Petrograd va Moskvada Muvaqqat hukumatga sodiq kuchlarning qarshiligini shafqatsiz bostirib, Rossiyaning muhim markaziy sanoat shaharlarida tezlik bilan o'z hokimiyatlarini o'rnatishdi. 1917-yil kuzida Turkistonda hokimiyatning bolsheviklar ta'siridagi Sovetlar qo'liga o'tishi uchun obyektiv shart-sharoit yo'q edi, bolsheviklarning omma o'rtasida ta'siri ham oz bo'lgan. Bu yerda asosiy siyosiy kuchlar eserlar va milliy partiyalar edi. Biroq mana shunday murakkab siyosiy sharoitda Turkistondagi milliy siyosiy kuchlar va ularning yetakchilari bolsheviklarning kuchini yetarlicha baholamadi hamda unga qarshi kurashga birlashadi.

Oktabr to'ntarishidan keyingi bolsheviklar rejimi o'rnatilgan dastlabki kunlardanoq ular milliy siyosatning asosiy tamoyillaridan biri bo'lgan millatlarning o'z

taqdirini o‘zi belgilash, mustaqil davlat bo‘lib ajralib chiqishgacha bo‘lgan huquqini e‘lon qilib, mazkur insonparvar huquqni amalda ro‘yobga chiqarishga sinfiy yondashib, bu huquqni o‘z taqdirini o‘zi belgilovchi butun millat doirasida emas, balki faqat «mehnatkash omma» qatlami bilangina chegaralanganlar. Musulmon jamoatchiligi tomonidan mahalliy aholiga o‘z taqdirini o‘zi hal qilish huquqini berish haqidagi ko‘p marta qilingan iltimoslariga qaramasdan, bolsheviklar va so‘l eserlar Turkiston xalqlari uchun hayot-mamot hisoblangan muammoga, ya‘ni o‘lkada milliy davlatchilikni barpo etish masalasiga buyuk davlatchilik-shovinistik nuqtai nazaridan qaraganlar, bu halqlarning ishtirokisiz, ularning orzu-umidlarini hisobga olmasdan o‘zlaricha hal qilganlar. Shu munosabat bilan 1918- yil yanvarda «Ulamo» tashkilotining yetakchisi Sherali Lapin «rus sotsialistlariga» maktub bilan murojaat qilgan, unda quyidagilar ta‘kidlangan: «Agar siz, bolshevik fuqarolar, chinakam sotsialistlar bo‘lsangiz va Turkistonning musulmon halqiga yaxshilik istasangiz, unga o‘z hayotini yangicha demokratik asoslarda barpo etishiga yordam berishingiz lozim. Siz unga siyosiy erkinlik berdingiz, endi uning mustaqil ravishda o‘z taqdirini o‘zi belgilashi uchun imkoniyat bering»²⁴. Sovetlarning IV o‘lka s‘yezdida Turkiston Muhtoriyati to‘g‘risidagi masalaning muhokama qilinishi yakunlariga qaraganda, bolsheviklar musulmon jamoatchiligining bu iltimosiga mutlaqo e‘tibor bermaganlar. Milliy-davlatchilik qurilishi muammolariga sinfiy yondashuv Rossiyaning boshqa mintaqalaridagi bolsheviklar uchun ham, umuman butun bolsheviklar rejimiga xos xususiyat edi. RSFSR Millatlar xalq komissarligining 1918- yil martaprelda qabul qilgan Direktivalarida to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘rsatib o‘tilganidek muhtoriyatni joylardagi sovetlar negizida qurish zarur, toki «Muhtoriyat mazkur millatning yuqori tabaqalariga emas, balki quyi tabaqalariga hokimiyatni ta‘minlab bersin». Stalin boshchilik qilayotgan Millatlar xalq komissarligi shuni ma‘lum qilganki, sho‘ro hukumati joylarda vujudga kelgan har qanday milliy davlat tuzilmasini emas, balki faqat sovetlarga tegishli bo‘lgan tuzilmalarnigina e‘tirof etadi. RSFSR Millatlar xalq komissarligining «Qozon, Ufa, Orenburg, Yekaterinburg sovetlariga, Turkiston o‘lkasi xalq komissarlari kengashiga va boshqalarga» yuborgan murojaatnomasi ana shundan dalolat beradi. Ularda sovet hukumati «Tatar-Boshqird hududining muhtoriyatini e‘lon qiladi... Qirgiz hududini, Turkiston o‘lkasining hududini muhtoriyat deb e‘lon qilish loyihalashtirilmoqda»²⁵, deyilgan. Bu Rossiyada sovet tasarrufidagi muhtor tuzilmalarning tashkil etilishi chekka o‘lkalar halqlarining tashabbusi bilan emas, balki yuqoridan bo‘lgan ko‘rsatma asosida va RSFSR Millatlar xalq komissarligining bevosita rahbarligi ostida sodir bo‘lgan. RSFSR Millatlar xalq komissarligining bu direktivasi, uning nomidan ko‘rinib turganidek Turkistonga ham to‘g‘ridan-to‘g‘ri aloqador edi. 1918- yil 20 martda Toshkentdan RSFSR Millatlar xalq komissarligiga telegramma yuboriladi, unda «shoshilinch ravishda ichki Rossiya musulmonlari ishlari yuzasidan bitta komissarni yuborish, uni to‘liq yo‘l-yo‘riqlar bilan ta‘minlash» iltimos

qilingan. Ana shu iltimosga javoban Turkistonga sovet hukumatining O‘rta Osiyo va Cho‘l o‘lkasidagi komissari N. A. Kobozev hamda RSFSR Millatlar xalq komissarligining vakillari – A. Sh. Klevleyev va X. Ibroximov yuboriladi, ular Turkiston sovet muhtoriyatini tayyorlashda bevosita ishtirok etaganlar.²⁶ Markaz vakillarining rahbarligida turkistonlik bolsheviklar sovet muhtoriyati g‘oyalarini keng targ‘ib qilishni avj oldirib yuborganlar. Matbuot sahifalarida, bolsheviklarning yig‘ilishlarida aholiga o‘lkaga faqat sovet asoslarida muhtoriyat berilishi, hokimiyatga uning «mehnatkash qatlamlarini keng jalb qilish, milliy tilni va madaniyatni rivojlantirish, milliy urf-odatlar va an‘analarni saqlab qolish va boyitish imkoniyatini, butun hokimiyatni to‘la-to‘kis xalqning qo‘liga beradi», deb ishontirishga uringanlar. Ayni vaqtda 1918- yilning bahorida mahalliy sovetlarni qayta saylash yuzasidan keng tadbir o‘tkazildi, buning natijasida sovetlardan, bir tomondan, eserlar va mensheviklarning vakillari siqib chiqarildi, ularning o‘rnini bolshevik deputatlar va so‘l eserlar egallaganlar, ikkinchi tomondan, sovetlarga «mehnatkash qatlamlar»dan bo‘lgan mahalliy aholi vakillari jalb qilingan. mahalliy sovetlarni qayta saylash natijasida mahalliy millat vakillari Andijon kengashi a'zolari orasida 50 foizni, Namangan kengashi a'zolari orasida 40 foizni, O‘sh kengashi a'zolari orasida 30 foizni tashkil etdi va hokazo. Faqat Toshkent kengashi tarkibida o‘zbek «proletariati»ning 100 dan ortiq vakili bor edi.²⁷ Shu munosabat bilan P. A. Kobozev 1918- yil 16 aprelda RSFSR Xalq Komissarlari Kengashiga yullagan telegrammasida quyidagilarni ma'lum qilgan: «Toshkent proletar parlamenti saflarida oq musulmon sallalari sezilarli ravishda ko‘payib qoldi, uning tarkibidagi a'zolarning uchdan bir qismiga yetdi». Mahalliy sovetlar tarkibida mahalliy millatlar deputatlari soni 1918- yil bahoridagi qayta saylovlar natijasida qisman ko‘payganligini e'tirof etgan xolda, shuni alohida ta'kidlash kerakki, saylangan deputatlarning umumiy soniga nisbatan mahalliy millatlar deputatlari soni avvalgidek sovetlarda mutlako ozchilikni tashkil etayotgan. Shahar va viloyat sovetlarining rahbarlari orasida ular umuman yuq edi. Yana shu muhim narsani ham unutmash kerakki, saylangan deputatlar butun mahalliy aholining manfaatlarinigina emas, balki faqat uning «proletar» qismining manfaatlarini ifodalar edi. Mahalliy aholi orasida esa «proletar» qatlam mutlaqo ozchilikni tashkil qilar edi. Turkistonda bolsheviklar rejimining qaror topishi va mustahkamlanib borishiga qarab xalq komissarlari kengashi va mahalliy sovetlar tomonidan avvalgi hokimiyat organlari – ijroiya qo‘mitalar va jamoat xavfsizligi qo‘mitalari, shahar dumalari va zemstvo mahkamalari tarqatib yuborilgan. Muvaqqat hukumatning uyezd komissarlari lavozimlari bekor qilingan. Joylardagi hokimiyatning butun vakolatlari to‘laligicha mahalliy sovetlar qo‘liga o‘tdi. Shu bilan bir qatorda milliy siyosiy partiyalar va tashkilotlar («Sho‘roi Ulamo», «Sho‘roi Islom» va boshqalar) tarqatib yuborildi, gazeta va jurnallar, shu jumladan, «Ulug‘ Turkiston», «Izoh», «Izhor ulhaq» va boshqalar yopildi, bu nashrlar bolsheviklar rejimini, uning halqqa qarshi qaratilgan

xatti-harakatlarini fosh etgan²⁸. Shoshilinch ravishda yangi hokimiyatning markaziy va mahalliy apparati, dastavval uning jazo organlari – favqulodda komissiyalar, inqilobiy tribunallar tashkil etilgan. Inqilobiy tribunallar boshqacha fikrlovchilarni, erkinlik va demokratiyani bostirishda bolsheviklar rejimining muhim quroli bo‘lib xizmat qilgan va mustabid tuzum tarixiga ko‘pgina dahshatli sahifalar yozdi. Yangi hokimiyat farmoni bilan yopib qo‘yilgan gazeta va jurnallar o‘rniga bolsheviklar izmidagi hukumat organlari va mahalliy sovetlar organlari bo‘lgan yangi gazeta va jurnallar hamma joyda chiqa boshlagan. 1918- yil 20 apreldagi Toshkentda sovetlarning V o‘lka s‘yezdida 263 delegat, shu jumladan, mahalliy millatlardan 50 delegat ishtirok etgan, bu esa delegatlarning bor-yo‘g‘i 20 foizidan ko‘prog‘ini tashkil etgan. Ko‘rinib turibdiki, mahalliy millat vakillari s‘yezdga mutlaq ozchilikni tashkil qilgan. Ulardan ikki nafari – Xusayn Ibroximov va Sa'dulla Tursunxo‘jayev s‘yezdga hay'ati tarkibiga saylandi. Delegatlarning aksariyati bolsheviklar va so‘l eserlar edi. Bolsheviklar 86, so‘l eserlar 70 kishi edi. Binobarin, ular s‘yezd ishining yo‘nalishini belgilab berganlar. S‘yezd kun tartibida quyidagi masalalar turardi: Xalq Komissarlari Kengashining ma'ruzasi, sanoatni natsionalizatsiya qilish, ocharchilikka va ishsizlikka qarshi kurash, hozirgi sharoit, Turkiston sovet muhtoriyatining e'lon qilinishi munosabati bilan komissarliklarni, hokimiyatni qayta tashkil etish va boshqalar. S‘yezdning asosiy vazifasi Turkiston sovet muhtoriyatini e'lon qilish edi. Bu muhtoriyatning qanday bo‘lishi masalasi Markazning yuqorida tilga olib o‘tilgan direktivalarida oldindan hal qilingan. Markazning bu yo‘li sovet hukumatining boshlig‘i V. I. Lenin va millatlar ishlari xalq komissari I. V. Stalinning s‘yezdga yo‘llagan telegrammasida yana bir bor o‘z ifodasini topgan. Telegrammani delegatlarga A. S. Klevleyev o‘qib bergan. Telegrammada to‘g‘ridan-to‘g‘ri «Xalq Komissarlari Kengashi o‘lkangiz muhtoriyatini sovet asoslarida qo‘llab-quvvatlaydi» deb ko‘rsatib o‘tilgan.²⁹ Shunday qilib, Moskvadan kelgan hujjatda aslida o‘lka muhtoriyatining kanday bo‘lishi haqida aniq ko‘rsatma mavjud bo‘lib, s‘yezd delegatlariga RSFSR hukumati Turkistonning har qanday muhtoriyatini ham qo‘llab-quvvatlamasligini, faqat Markazga ma'qul keladigan sovet muhtoriyatini qabul qilishini ochiqchasiga bildirib qo‘ygan. Delegatlar uchun Moskvaning bunday ko‘rsatmasidan keyin Turkistonning sovet muhtoriyatini e'lon qilishdan boshqa iloji qolmagan. 1918-yil 30-aprelda s‘yezd «Turkiston Sovet Federativ Respublikasi to‘g‘risida Nizom»ni qabul qilgan. Bu nizomga ko‘ra Turkiston o‘lkasining hududi «Rossiya Sovet Federatsiyasining Turkiston Sovet Respublikasi» deb e'lon qilinadi.³⁰ Uning tarkibiga Turkistonning barcha hududi o‘zining geografik chegarasi bilan kiritildi, Xiva bilan Buxoro esa bundan mustasno edi. Turkiston respublikasi muhtoriyat tarzida boshqarilib, o‘zining barcha faoliyatini RSFSR hukumati bilan muvofiqlashtirar va uni e'tirof etilar edi. Rossiya bilan o‘zaro munosabatlarni belgilash uchun s‘yezd 5 kishidan iborat komissiya saylagan. S‘yezd birinchi marta oliy qonun

chiqaruvchi organ – Turkiston Respublikasi Markaziy Ijroiya qo‘mitasini (TurkMIQ) 36 kishidan iborat qilib saylagan. MIQ a'zolaridan 18 kishi bolsheviklardan, 18 kishi eserlardan edi. A'zolar orasida mazkur partiyalarga mansub bo‘lgan mahalliy millat vakillaridan – X. Ibrohimov, D. Mirzaboyev, A. Sh. Sharafutdinov, O. Yusupov, Q. Otaboyev va boshqalar bor edi. Biroq ular ozchilikni tashkil etgan. MIQ raisi qilib P. A. Kobozev, ikkinchi rais qilib bolshevik A. F. Solkin saylandi. Tub aholi vakillari bo‘lmagan kishilar MIQ rahbarlari qilib saylangan. S'yezdda F. I. Kolesov boshchiligida 14 kishidan iborat halq komissarlari kengashi ham (7 kishi bolsheviklardan va 7 kishi so‘l eserlardan) saylandi. Turkiston hukumati tarkibiga birinchi marta mahalliy millat vakillari O. Tursunxujayev, H. Ibroximov va Ashurxo‘jayev ham saylanganlar. s'yezdda saylangan 14 xalq komissaridan tashqari yana 2 xalq komissari – temir yo‘llar hamda pochta va telegraf komissarlari saylandi, s'yezd ularni «mazkur s'yezd tayinlagan idoralarning boshliqlari qilib sayladi»³¹ . Shunday qilib, Turkiston Respublikasi hukumatining a'zolari qilib hammasi bo‘lib 16 kishi saylandi, ulardan faqat uch kishi mahalliy aholi vakillari edi, holbuki, mahalliy aholi o‘lka aholisining 95 foizini tashkil etgan. Shu tariqa, Moskvaning ko‘rsatmasi bilan Turkistonni sovet muhtor respublikami deb e‘lon qilgan sovetlarning 5 o‘lka s'yezdiga qadar bo‘lganidek ko‘p millionli mahalliy aholi vakillaridan o‘lkani boshqarishda ishtirok etishi arzimas darajada qolavergan. Avvalgidek Turkistonni mahalliy aholi vakillari bo‘lmagan, bolsheviklar va so‘l eserlar partiyalariga mansub ishchilar, soldatlar, ziyolilardan chiqqan tor doira vakillari boshqarishni davom ettirdi, ular o‘zlari hohlagan tarzda, Markaz manfaatlarini hisobga olgan holda o‘lka xalqlari taqdirini hal qila boshlaganlar. Turkiston Avtonom Respublikasi hokimiyat tuzilmalariga oktabr to‘ntarishi natijasida o‘rnashib olgan bolsheviklar va umuman yevropaliklarning mahalliy aholiga nisbatan zo‘ravonligi haqida Turkiston Avtonom Respublikasi MIQ raisi Abdulla Rahimboyev sovetlarning 9 o‘lka s'yezdida (1920- yil sentabr) qilgan ma'ruzasida ta'kidlaganidek «...ko‘pgina hollarda o‘sha rus kelgindisi sotsialistik inqilob shiorlarini o‘z foydasiga qaratib, tinch mahalliy aholini talashda davom etdi»³² . Xulosa qilib aytganda, Turkistonni Rossiya Federatsiyasining avtonom sovet respublikasi deb e‘lon qilinganligi va Turkiston Avtonom Respublikasining dastlabki yillardagi faoliyati taxliliga yakun yasab, shunday xulosa chiqarish mumkinki, oktabr to‘ntarishidan keyingi barcha o‘zgarishlar Turkiston xalqlarining xoxishirodasi bilan amalga oshirilmadi, balki Moskvaning bevosita ko‘rsatmasi bilan, sovetlar V s'yezdida ko‘pchilikni tashkil etgan bir necha shovinist bolsheviklar va so‘l eserlar tomonidan amalga oshirilgan. O‘lka halqlari esa Turkiston sovet avtonomiyasini tuzishda mutlaqo ishtirok qilmaganlar, ularning xoxish-istaklari so‘ralmadi. Binobarin, TASSR tashkil etilishidek «muhim tarixiy» tadbirning amalga oshirilishidan faqat «proletariat» orasidan chiqqan, «hukmron partiyalar»ga mansub mahalliy bo‘lmagan aholi vakillari manfaat ko‘rganlar. Ular respublikani boshqarishga

kelar ekanlar, Markaz siyosatini qattiq turib amalga oshirganlar, Turkiston halqlariga emas, balki Markazga astoydil xizmat qilganlar. Bularning hammasi tabiiy ravishda mahalliy aholini, ayniqsa, milliy vatanparvarlar noroziligining kuchayishiga olib kelgan.

Turkiston o'lkasidagi boshqaruv tizimi ikki qismga bo'lindi:

1. Bolsheviklarning Turkiston Sho'ro hukumati: 1917-yilning noyabrida Toshkentda bolsheviklar hukumatni egallab, Turkiston o'lkasi Sho'ro hukumati tashkil etilganligini e'lon qildi. Bu hukumat ishchi va dehqonlarning hokimiyatini e'tirof etdi.

2. Turkiston Muxtoriyati (Qo'qon avtonomiyasi): 1917-yil dekabrda Qo'qon shahrida musulmon ziyolilari va jadidlar tomonidan tashkil etilgan. Ular Turkistonni Rossiya tarkibida muxtoriyatga ega bo'lgan mintaqa sifatida boshqarishni maqsad qilgan edi. Ammo, 1918-yil fevralida bu hukumat bolsheviklar tomonidan qurolli kuch yordamida yo'q qilindi.

1918-yilda Turkiston ASSRning tashkil topishi

1918-yilning 30-aprelida Rossiya Sovet Federativ Sotsialistik Respublikasi tarkibida Turkiston Avtonom Sovet Sotsialistik Respublikasi (Turkiston ASSR) tashkil topdi. Bu yangi siyosiy tuzilma o'lkada sovet hokimiyatini mustahkamlashga qaratilgan edi.

Turkiston ASSRning boshqaruv tizimi quyidagicha shakllantirildi:

- Markaziy organlar: Toshkentda joylashgan xalq komissarlari kengashi boshqaruvning eng yuqori organi bo'lib, unga boshqaruv vazifalari yuklatildi. Xalq komissarlari kengashi boshida rais turar edi.

- Partiya organlari: Bolsheviklarning Turkiston Kommunistik Partiyasi (RKP(b) Turkiston byurosi) hukumatning siyosiy yo'nalishini belgilovchi asosiy organ bo'ldi. Partiya davlatni boshqarishda yetakchi rol o'ynadi.

- Mahalliy sovetlar: O'lkadagi shaharlarda va qishloqlarda sho'rolar (sovetlar) tashkil etilib, ular mahalliy boshqaruvning asosiy organi sifatida faoliyat olib bordi.

Ammo bu boshqaruv tizimi avvaliga mahalliy aholi manfaatlarini to'liq hisobga ololmadi. Sho'rolar tarkibida ko'proq rus aholisi vakillari bo'lib, mahalliy musulmon aholi siyosiy jarayonlardan chetda qolib ketgan.

Boshqaruv tizimidagi asosiy o'zgarishlar (1918-1920-yillar)

1918-1920-yillarda Turkiston ASSRda boshqaruvni mustahkamlash jarayonida bir nechta muhim o'zgarishlar amalga oshirildi:

1. Iqtisodiy boshqaruvning milliyashtirilishi: Sanoat korxonalari, yer-mulk va suv resurslari davlat ixtiyoriga o'tkazildi. Bu choralar qishloq xo'jaligida ishlab chiqarish jarayonini markazlashtirishga qaratilgan edi.

2. Qizil Armiyaning shakllanishi: Sovet hokimiyatini himoya qilish maqsadida Turkiston o'lkasida qizil armiya tuzildi. Bu harbiy tuzilmalar mahalliy milliy harakatlarga, jumladan, bosmachilarga qarshi kurashda faol qatnashdi. 3. Milliy

siyosat: 1919-yilda Turkiston Kompartiyasi tomonidan mahalliy aholi, ayniqsa musulmonlarni davlat boshqaruviga jalb qilish siyosati e'lon qilindi. Shu asosda musulmon kommunistlari partiyasi va milliy kadrlardan foydalanish boshlangan.

1920-1924-yillar: Sovet boshqaruv tizimining mustahkamlanishi

1920-yillarga kelib, Turkiston ASSRda sovet boshqaruvi tizimi yanada mustahkamlandi. Bu davrda boshqaruvni yanada markazlashtirish va mintaqani Sovet Ittifoqi siyosiy tizimiga integratsiyalash maqsadida qator chora-tadbirlar amalga oshirildi:

1. Yer va suv islohoti (1921-yil): Sovet hukumati tomonidan mahalliy dehqonlarni qo'llab-quvvatlash maqsadida yerlarni qayta taqsimlash ishlari olib borildi. Bu islohot orqali mahalliy kambag'al dehqonlarga yer-mulk berilib, ularning sho'rolarga sodiqligini ta'minlash maqsad qilingan.

2. Bosmachilarga qarshi kurash: Sovet hukumati Turkiston o'lkasida milliy harakat – bosmachilar bilan kurashni jadallashtirdi. Bu kurash boshqaruv tizimining barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynadi.

3. Milliy madaniyatga e'tibor: Sovet hukumati mahalliy xalqlarning milliy va diniy an'analarini inobatga olish siyosatini rivojlantirdi. Bu jarayonda mahalliy maktablar ochildi, tibbiy xizmat ko'rsatish yo'lga qo'yildi, milliy tillarga e'tibor berildi.

1924-yildagi milliy-hududiy chegaralanish

1924-yilda Turkiston ASSR tarixi muhim bosqichga kirdi. O'sha yili mintaqada milliy-hududiy chegaralanish siyosati amalga oshirildi. Shu jarayon natijasida Turkiston ASSR tugatilib, uning hududida bir qator yangi respublikalar – O'zbekiston SSR, Turkmaniston SSR va Qirg'iziston ASSR tashkil topdi. Bu esa mintaqadagi boshqaruv tizimida yangi davrni boshlab berdi.

1918-1924-yillar Turkiston ASSRning boshqaruv tizimi shakllanishida murakkab va o'ziga xos davr bo'ldi. Bu davrda sovet boshqaruvi tizimi mintaqaga joriy etilib, mahalliy aholini davlat boshqaruviga jalb qilishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirildi. Ammo boshqaruv jarayonlarida milliy manfaatlar va an'analarni e'tiborga olishda jiddiy muammolar yuzaga keldi. Bu jarayonlar mintaqada ijtimoiy qarama-qarshiliklarni keltirib chiqargan bo'lsa-da, keyingi yillarda boshqaruv tizimining barqarorligi ta'minlandi. Turkiston ASSR faoliyati Sovet Ittifoqi tarkibida Markaziy Osiyo davlatlarining shakllanishiga zamin yaratdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ўзбекистоннинг янги тарихи. К.2. Ўзбекистон совет мустамлакачилиги даврида. – Т.: Шарқ, 2000.
2. Абдуллаев Р. Туркестанские прогрессисты и национальное движение // «Звезда Востока». 1992, №1.
3. Иноятов Х.Ш. Октябрьская революция в Узбекистане. – М., 1958.
4. Воскобойников Э., Зевелев А Турккомиссия ВЦИК и Совнаркома РСФСР и Туркбюро ЦК РКП (б) в борьбе за укрепление советской власти в Туркестане. – Т.: «Государственной издательство Уз ССР», 1951
5. Ҳайдаров М. Туркистонда бошқарув аппаратини шакллантиришда Марказлаштириш тамойиллари (1917– 1924 йй.) // ТошДУ хабарлари, 1999, №1